

מאיר שמגר "תם ולא נשלם: פרקי חיים"

מאיר שמגר "תם ולא נשלם: פרקי חיים", הוצאת ידיעות אחרונות - ספרי חמד, 2015, 303 עמ'

ספרו של מאיר שמגר הוא מעין אוטוביוגרפיה של אחד מהאנשים שהשפעתם על המשפט הישראלי הייתה מהותית ומכרעת. מעטים בישראל זכו למלא תפקידים כה מגוונים וכה משמעותיים וביניהם הפרקליט הצבאי הראשי, היועץ המשפטי לממשלה, שופט ונשיא בית המשפט העליון. גם התקופה חשובה שכן זוהי התקופה בה נצרבו ונקבעו הלכות שהשפעתן חורגת בהרבה מזמנן. שמגר הוא זה שדרש וקבע את עצמאות הפרקליט הצבאי; את כפיפות היועצים המשפטיים המשרדיים ליועץ המשפטי לממשלה; את פתיחת שערי בית המשפט העליון (בשבתו כבג"ץ) לתושבי יהודה ושומרון, ועוד רבות.

שלושה מפרקי הספר נקראים בעניין כספר זכרונות יהודי טיפוסי. הפרק הראשון מתחיל מילדותו של מאיר שמגר ולמעשה החל מסבו מירון שטרנברג (שמו מאיר הוא על שמו העברי של אותו סב). מקור המשפחה הוא באודסה שם היו לאותו סב שבעה ילדים שאחד מהם אליעזר, היה אביו של

שמגר. עם המהפכה הרוסית, התפזרו בני המשפחה ואליעזר הגיע לעיר דנציג (היום גדנסק שבפולין). שם גם נולד מאיר שמגר ולמד במקום עד עליית הנאצים לשלטון שהבהירה ליהודים כי מקומם שם איננו רצוי. בשנת 1939 הגיעה המשפחה לתל אביב שבארץ ישראל וכאן מתחיל הפרק השני העוסק בקורותיו בארץ ישראל. שמגר הצטרף לאצ"ל עד שנעצר והוגלה לאפריקה יחד עם אנשי מחתרת אחרים. במעשיהם באפריקה וניסיונות בריחה שונים עוסק הפרק השלישי. חלק זה מעניין אך כדרכו של שמגר הוא ממעט בענייניו האישיים. כל ילדותו ובגרותו כולל מעצרו באפריקה פרוסים על פחות מששים עמודים למרות שמן הסתם ניתן היה לכתוב הרבה יותר.

עיקר הספר עוסק במעשיו של מאיר שמגר כמשפטן. מסלולו ידוע לכל ישראלי, אך מעניינות התחנות והתובנות השונות שעולות מהן. הוא התחיל כתובע בפיקוד דרום שעיקר עיסוקו בעבירות של נפקדות והשתמטות והמשיך בתפקידים שונים עד שמונה כפרקליט הצבאי הראשי. תפקיד אותו מילא כשבע שנים (1961-1968). משם עבר להיות היועץ המשפטי לממשלה, תפקיד אותו מילא גם כן כשבע שנים (1968-1975). משם הגיע לבית המשפט העליון לתקופה של עשרים שנה מתוכן שתים עשרה שנה כנשיאו (1983-1995). גם אחרי פרישתו המשיך להשפיע ועמד בראש מספר וועדות כולל ועדת החקירה לעניין רצח ראש הממשלה, מר יצחק רבין; ועדת החקירה בעניין ההשלכות של פעילות צבאית בנחל הקישון; הוועדה הציבורית לבחינת דרכי המינוי של היועץ המשפטי לממשלה; כללי אתיקה לשופטים, ועוד.

הגדרנו את הספר לא כאוטוביוגרפיה אלא כמעין אוטוביוגרפיה המייצגת את כותבה בממלכתיות, נימוס, והחלטיות. שמגר איננו מוציא מילה רעה על איש לאורך כל הספר. בדרך כלל באוטוביוגרפיות ישנה ביקורת על אנשים שונים (מוסווית או לא מוסווית), דברי הערכה על אופיים, קביעות על כישוריהם, ולא מעט האשמות וחסולי חשבונות. לא אצל שמגר. כל מילה וביטוי הם זהירים,

בדרך כלל באוטוביוגרפיות ישנה ביקורת על אנשים שונים (מוסווית או לא מוסווית), דברי הערכה על אופיים, קביעות על כישוריהם, ולא מעט האשמות וחסולי חשבונות. לא אצל שמגר.

מנומסים, ומכובדים. הביטוי הקיצוני ביותר היה כנגד גילויי האנטישמיות שהופנו נגדו על ידי תלמידי הגימנסיה שלמדו איתו **"אני מתקשה לכנות אותם 'חברי לספסל הלימודים', שכן הם לא אהבו אותי ואני לא אהבתי אותם"**. קשה להאמין שבתשעים שנות חייו לא נפגש שמגר עם אנשים שדעתו עליהם הייתה שלילית. אבל אם הייתה כזאת, הוא שמר זאת לעצמו, גם בביוגרפיה אותה כתב.

זוהי גם צורת התבטאותו לגבי מאורעות שכיום נראים לנו בעייתיים. כך למשל הוא מספר (כדרך אגב) שלאחר שהצטרף לאצ"ל (בתור נער כבן 14!) נותקו קשריו עמו עקב מלחמת העולם השנייה (בה הכריז האצ"ל על הפסקת המאבק באנגלים). הוא הצטרף לפלמ"ח ומשם סולק עקב חשדות נגד נערי האצ"ל לשעבר (אח"כ חזר לאצ"ל). כשהשתחרר מהצבא וביקש לחתום שירות קבע כמשפטן, ביקש לדעת האם יקבלו אותו (עקב השתייכותו לאצ"ל). לצורך כך ביקש מחבר ששירת בשב"כ (שם האירגון היה אז ש"ב), לברר האם יקבלו אותו למרות עברו. רק כשקיבל תשובה חיובית ביקש לחזור לצבא והתקבל. ניתן היה לחשוב שמאורעות אלו ישפיעו עליו, או לפחות תישמע ממנו מילת ביקורת על תקופה שבה השתייכותך (בעבר!) לארגון זה או אחר תשפיע על קבלתך לעבודה. אך כמובן שמגר איננו מתייחס לכך וממשיך הלאה בדרך הממלכתית שהתווה. כפי שהוא מעיד על עצמו **"דעתי הייתה נחרצת: מרגע שקמה המדינה, מן הראוי להניח לכל המחלוקות ולקבל את מרות המוסדות"**.

שמגר היה גם החלטי מאוד בכל המוסדות בהם שירת, והוא אומר זאת במפורש. **"כפי שנהגתי בתפקידי הקודמים, גם כנשיא בית המשפט העליון חתרתי ליצור מערכת היררכית מגובשת וברורה לכל"**. כך עשה בתפקידו כפצ"ר כאשר דרש שהפרקליטים הצבאיים המחוזיים יהיו כפופים לפרקליט הצבאי הראשי, ולא לאלופי הפיקוד. כך עשה כיועץ המשפטי לממשלה כשדרש שהיועצים המשפטיים בכל המשרדים והרשויות יהיו כפופים מקצועית לו, ולא למעסיקיהם. שמגר לא מהסס לומר על עצמו כי **"אני אדם ריכוזי מטבעי"**, וכי כשכיהן כיועץ משפטי לממשלה לא ניסה להשפיע

שמגר היה גם החלטי מאוד בכל המוסדות בהם שירת, והוא אומר זאת במפורש. "כפי שנהגתי בתפקידי הקודמים, גם כנשיא בית המשפט העליון חתרתי ליצור מערכת היררכית מגובשת וברורה לכל".

על בכירי המערכת לקבל את עמדתו, אולם עמדתו היא שקבעה. וכדבריו "כולם נהנים מחופש המחשבה והביטוי, אם כי המילה האחרונה הייתה שלי - וכך ראוי". פרקליט המדינה לשיטתו הוא "עוזר היועץ המשפטי לענייני הופעה בבתי המשפט", ושמגר מעיד על עצמו שלעיתים ראשי המחלקות פנו ישירות אליו, למורת רוחו של פרקליט המדינה דאז. אולם מה שדרש מאחרים דרש גם מעצמו. בכל המקומות נודע בכך שהוא המגיע הראשון, ועוזב אחרון. עד כדי שכך שעובדי משרד המשפטים כינו אותו "לא שמגר אלא 'כאן-גר' או 'גר-שם'".

את כל אלה עשה בשלווה ובמתינות, תוך שהוא נזהר במקומות שצריך להיזהר. שמגר מתאר כיצד שר המשפטים שפירא הציע לו לחוקק חוק שיכפיף את היועצים המשפטיים של משרדי הממשלה אליו. שמגר סירב בנימוק ששרי הממשלה יתנגדו נחרצות לחוק זה, והעדיף לעשות זאת אט אט אך בנחישות, כפי שאכן קרה. כאשר היועצים המשפטיים של אחת העיריות (חיפה) טענו שאינם חייבים לו הסברים לגבי טענתם במשפט כלשהו, איים שמגר על היועץ המשפטי של העירייה שייטול ממנו את הסמכות להגיש כתבי אישום (השמורה ליועץ המשפטי לממשלה). האיום עבד והעירייה נכנעה. היו מקומות שנוהר בהם יותר. הוא כותב כי נזהר מהכפפת בית הדין הרבני למרות בית המשפט העליון למרות שסבר שכך צריך להיות. פשוט משום שיש גבול למה שניתן לעשות בזמן נתון.

לא בעיני כולם נשאה שיטתו של שמגר חן. הוא כותב כי בהיותו יועץ משפטי התעורר קרע בינו לבין שר המשפטים שפירא. התוצאה הייתה ששבועות שלמים לא החליפו מילה אחד עם השני למרות היות חדריהם קרובים זה לזה. שמגר מוסיף שייתכן והיה עליו לעדכן יותר את השר, אך הוא מציין כי משברים בין היועץ המשפטי לשר המשפטים פורצים שוב ושוב. מה שמעיד לדעתו אולי על בעיה מבנית ולא אישית.

הוא כותב כי נזהר מהכפפת בית הדין הרבני למרות בית המשפט העליון למרות שסבר שכך צריך להיות. פשוט משום שיש גבול למה שניתן לעשות בזמן נתון.

לא ברור ששיטתו הריכוזית של שמגר תתאים לימינו אלו. מה שהיה אפשרי בפרקליטות קטנה ואישית שכולם בה הכירו את כולם, אינו תמיד אפשרי בפרקליטות החולשת על מאות פרקליטים. ריכוזיות יתר איננה בריאה למערכות גדולות ויכולה לגרום לעתים לנזקים. אפשר להתווכח על דרכו של שמגר, אך ברור לכולם שמדובר במשפטן בעל יושר אינטלקטואלי נדיר. גם יריביו ואלו שהתעמתו איתו, הסכימו על כך שמדובר על מאבקים עקרוניים ואידיאולוגיים, ללא יומרות אישיות. מסוג המשפטנים שלא רבים כמותם, ורצוי שיהיו יותר מהם.

מומלץ לכל מי שרוצה להבין כיצד הגיעה מערכת המשפט הישראלי למקומה היום, וכיצד השפיע עליה מאיר שמגר.